

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ПІДТРИМКИ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ – ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ

Коссова-Сіліна Г.О., в.о. завідувача кафедри технологій навчання,
охорони праці та дизайну Білоцерківського інституту неперервної професійної
освіти

Поява внутрішньо переміщених осіб (ВПО) – виклик для України, її соціальної, освітньої політики, педагогічних працівників, адже система психолого-педагогічної підтримки здобувачів освіти донедавна не передбачала роботи з такою категорією учнів, а фахівці не були підготовлені для неї, не володіли належним методологічним інструментарієм для роботи.

Закон України “Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб” визначив, що внутрішньо переміщена особа - це громадянин України, іноземець або особа без громадянства, яка перебуває на території України на законних підставах та має право на постійне проживання в Україні, яку змусили залишити або покинути своє місце проживання у результаті або з метою уникнення негативних наслідків збройного конфлікту, тимчасової окупації, повсюдних проявів насильства, порушень прав людини та надзвичайних ситуацій природного чи техногенного характеру [1].

Серед виявлених проблемних моментів щодо освітньої інтеграції учнів – ВПО найбільш болючими є психологічні травми учнів, їх адаптація до нових умов навчання, стигматизація у дитячих колективах та при взаємодії з викладачами тощо. Виявлено, що конфлікти між однолітками в учнів - ВПО, які навчаються у старшій школі та ЗП(ПТ)О, окрім загальних причин, пов'язаних зі специфікою віку, виникають на ґрунті різної ідентифікації та підвищеної чутливості учнів-переселенців до негативу [3].

Сприйняття учнів - ВПО як таких, які нічим не відрізняються від місцевих, є правильним з точки зору включення у нові соціальні групи та

швидшу адаптацію до колективу, нового місця навчання тощо. Однак відсутність у закладах достатньої кількості психологів та існуючий брак певної педагогічної чутливості у педагогів, які викладають у класах (групах), де навчаються учні ВПО, актуалізує питання необхідності додаткового навчання педагогів, проходження ними психологічних тренінгів тощо з питань роботи з різними категоріями здобувачів освіти з особливими освітніми потребами, у тому числі, ВПО.

Слід пам'ятати, що учні – ВПО зазнають значних складнощів соціального і психоемоційного характеру, пов'язаних із зміною середовища проживання та звичного кола спілкування, особливо якщо така міграція спричинена війною. Якщо на етапі дистресу психіці не допомогти адаптуватися, то тривожність, психоемоційні розлади можуть досить швидко посилитися до більш деструктивних психічних порушень, серед яких: генералізований тривожний розлад, депресія, посттравматичний стресовий розлад (ПТСР).

Генералізований тривожний розлад. Для цього стресового стану, залежно від психотипу людини, типовими є занепокоєння, перезбудження та посилення апетиту, або, навпаки, апатія, сонливість та пригнічення апетиту. При цьому у всіх поступово розвивається та наростає напруга деяких великих або дрібних м'язів. Людина скаржиться на головний біль, біль у м'язах, животі. Вона стає збудженою і дратівливою, не може надовго сконцентрувати увагу, страждає від порушень пам'яті, безсоння, частих пробуджень. Можливі кошмарні чи абсурдні сновидіння

Депресія. Психотравми війни можуть стати причиною розвитку клінічної депресії з відчуттям страху, тугу, емоційної пригніченості, пригніченням рухової активності та загальмованістю мислення. При змішаній формі депресії рухова та мовленнєва активність періодично підвищуються, а для атипової форми депресивного розладу притаманні постійна сонливість, підвищений апетит, різкі перепади настрою.

Посттравматичний стресовий розлад (ПТСР). Посттравматичний стресовий розлад – це розлад психічного здоров'я, що розвивається після пережитої або побаченої травматичної події. Такою подією може стати загибель від військових дій близької людини, ракетний обстріл, сексуальне насильство тощо. Люди з ПТСР відчувають часті мимовільні спогади про подію, що травмувала їх. Ці спогади можуть провокуватися асоціаціями, наприклад, шумом або спалахом світла. Типовими для осіб з ПТСР є дисоціативна амнезія, утруднення контролю своїх реакцій, безрозсудна поведінка, спалахи агресії, складнощі із засипанням, кошмари, суїцидальні думки. Більшість людей із ПТСР відчувають стрес і страх після пережитого, інколи симптоми можуть виникати згодом, приходити і зникати.

Травматичний стрес вважається нормальною реакцією на ненормальні обставини (події, що виходять за рамки звичайного життєвого досвіду людини).

За даними ВООЗ, близько 80% постраждалих в екстремальних ситуаціях людей успішно справляються з травматичним стресом і лише у 20% його прояви трансформуються у посттравматичний стресовий розлад як хворобу, в якій проявляються фізіологічні та психологічні симптоми (табл. 1).

Таблиця 1

Ознаки та симптоми ПТСР у підлітків

(за даними Американського національного центру з ПТСР)

Категорія, вік	Характеристика, прояви
Підлітки (12–18 років)	<ul style="list-style-type: none"> • Егоїстичність • Небезпечна для життя поведінка • Бунт удома або в навчальному закладі • Різкі зміни у стосунках • Депресія, уникнення спілкування • Зниження навчальної успішності в школі

	<ul style="list-style-type: none"> • Спроба віддалитися і захиститися від почуття сорому, провини, приниження • Надмірна активність з іншими людьми чи відсторонення від інших із метою врегулювання внутрішнього конфлікту • Схильність до переживання нещасних випадків • Бажання помсти, активність, пов'язана з відповіддю на травму • Порушення сну і харчування, нічні кошмари
--	---

Деадаптація призводить до функціональних, а іноді й органічних порушень психічного та соматичного здоров'я учнів. Проблеми таких учнів необхідно вирішувати комплексно, мультидисциплінарно. Зокрема, для учнів-переселенців та членів їхніх родин необхідно проводити інтенсивні вступні знайомства з навчальним закладом, приймаючою громадою та її системою цінностей, місцевими традиціями, надавати постійну підтримку у вивченні мови.

Окрім традиційних адаптаційних практик для здобувачів освіти при вступі до ЗП(ПТ)О, варто особливо уважно поставитися до адаптації саме учнів - ВПО до нового для них середовища.

Про потрібно пам'ятати, коли йдеться про здобувачів освіти - ВПО: досвід переселення є дуже виснажливим, в учнів може не вистачати сил на навчання; навчальні втрати можуть бути більшими порівняно з учнями, які не залишали свої домівки; можливі проблеми з розумінням матеріалу, якщо до того учні навчалися російською мовою; діти можуть не мати простору для навчання онлайн у тому місці, де вони тимчасово мешкають, можуть не мати належного одягу, взуття, канцелярського приладдя, планшета чи ноутбука; учні можуть мати дуже травматичний досвід війни.

Як допомогти здобувачам освіти - ВПО з адаптацією до нового закладу: організуйте спілкування практичного психолога з батьками/опікунами, а також із учнем, за результатами такого спілкування психолог зможе сформулювати свої рекомендації педагогам, фахівцям, які працюватимуть із учнями - ВПО; запросіть учнів - ВПО разом із батьками на адаптаційний візит до ЗП(ПТ)О напередодні початку навчання, якщо це неможливо, організуйте зустріч онлайн; подумайте, хто з учнів може якийсь час виконувати роль куратора – познайомить

із закладом, правилами, розкаже про різні можливості для дозвілля, спорту тощо; з початком навчального року приділіть увагу знайомству з учнями – ВПО; педагогам також важливо вибудовувати відносини так, щоб внутрішньо переміщені учні відчували підтримку, однак поряд з тим це не особливо їх виокремлювало серед інших учнів групи; приділіть увагу діагностиці навчальних втрат у новоприбулих учнів, адже може скластися ситуація, коли вони не мали змоги навчатися протягом кількох місяців з початку війни. Цілком можливо, що такі учні потребуватимуть додаткових консультацій для надолуження прогалин у знаннях.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» від 20.10.2014 № 1706-VII. [Електронний ресурс]. – URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/card/1706-18>

2. Алексєєнко Т. Ф, Биби́к Д. Д., Гончар Л. В, Куниця Т. Ю. Соціально-педагогічний супровід дітей вимушених переселенців : посібник; за ред. Т.Ф. Алексєєнко – Кропивницький: Імекс-ЛТД, 2020. – 208 с. [https://lib.iitta.gov.ua/723131/1/3%D0%A1%D0%BE%D1%86%D1%96%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%BE-%D0%BF%D0%B5%D0%B4%D0%B0%D0%B3%D0%BE%D0%B3%D1%96%D1%87%D0%BD%D0%B8%D0%B9%20%D1%81%D1%83%D0%BF%D1%80%D0%BE%D0%B2%D1%96%D0%B4_web%20\(3\).pdf](https://lib.iitta.gov.ua/723131/1/3%D0%A1%D0%BE%D1%86%D1%96%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%BE-%D0%BF%D0%B5%D0%B4%D0%B0%D0%B3%D0%BE%D0%B3%D1%96%D1%87%D0%BD%D0%B8%D0%B9%20%D1%81%D1%83%D0%BF%D1%80%D0%BE%D0%B2%D1%96%D0%B4_web%20(3).pdf)

3. Коссова-Сіліна Г.О. Інклюзивне навчання в ЗП(ПТ)О в умовах воєнного стану: навчально-методичний посібник / Галина Коссова-Сіліна. Біла Церква: БІНПО ДЗВО «УМО» НАПН України, 2024. 129 с. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/740470>

4. Психосоціальна допомога внутрішньо переміщеним дітям, їхнім батькам та сім'ям з дітьми зі Сходу України : посіб. для практиків соціальної сфери / Мельник Л.А. та ін. ; за ред. Волинець Л.С. – К. : ТОВ «Видавничий дім «Калита», 2015. – 72 с.